

De kleine Geschiedenis van Noord-Brabant

voor
dummies[®]

Wouter Loeff

BBNC
uitgevers

Amersfoort, 2018

Inhoud

Inleiding	9
Hoofdstuk 1: Prehistorie en Romeinse tijd (10.000 v. Chr.-500 na Chr.)	13
Prehistorie	14
De eerste Brabanders	15
Grafheuvels	16
De komst van de Romeinen	18
Nieuwkomers	20
Kruisbestuiving	22
Romeinse nederzettingen	23
Hoofdstuk 2: Vroege middeleeuwen (500-1100)	25
Mythische Merovingers	26
De komst van het christendom	27
Bekeringsijver	28
Willibrordus	28
Karel de Grote	32
De graven van Leuven	34
Hoofdstuk 3: Het hertogdom (1100-1400)	39
Triomf van het Leuvense huis	40
Het hertogdom Lotharingen	40
Hendrik de Krijgshaftige	41
Van Leuven naar 's-Hertogenbosch	43
Hertog Jan	45

Opkomst van de steden	47
De macht van de stad	47
Johanna van Brabant	48
Hoofdstuk 4: Bourgondisch Brabant (1400-1550).	51
Een nieuwe tijd	52
Hertog Antoon en de steltmakers	52
Jan IV	54
Vrede tussen de Jannen	56
Leven als een Bourgondiër	59
Groot Privilege	62
Hoofdstuk 5: De scheuring van het hertogdom (1550-1650).	65
Religieuze twisten	66
Het begin van een opstand	67
Tegenmaatregelen	69
Oorlog	72
Boerenverdriet	72
Vestingwerken	74
De prins en de Moerasdraak	76
Hoofdstuk 6: Generaliteitsland (1650-1795)	79
Staats-Brabant	79
Bufferzone	82
Economische malaise	84
Bokkenrijders	86
Refugiekloosters	86
De weg omhoog	88
Hoofdstuk 7: Ontwikkelingen in sneltreinvaart (1) (1800-1890) .. 91	91
Gelijkstelling	92
Economische veranderingen	93
Weer gescheiden	95
Katholieke opleving	99

Groei	101
De macht van de baas	102
Hoofdstuk 8: Ontwikkelingen in sneltreinvaart (2) (1890-1940) 105	
Industrialisatie zet door	106
De slag om Oss	107
Philips	110
Brabantia Nostra	113
Hoofdstuk 9: Het Noord-Brabant van vandaag (1940-heden) .. 119	
De Tweede Wereldoorlog	120
De inval	120
De Vlucht	121
De bezetting	123
Kamp Vught	123
Verzet en collaboratie	124
Bevrijding	125
Wederopbouw	127
Nieuwe Brabanders	129
Naar nieuwe vormen van werk	130
Hoofdstuk 10: Tien Brabantse iconen..... 133	
Eet een worstenbroodje	133
Verken de natuur	134
Vier een Brabants feest	135
Bezoek het verleden	136
Praat met een zachte g	136
Ervaar het industriële verleden	137
Kijk naar Brabantse kunst	138
Beklim een kerktoeren	138
Zing mee met het 'volkslied'	139
Bezoek een voetbalwedstrijd	139
Index	141

Inleiding

Wat is Brabant? Dat is de vraag die bij het schrijven van het boek constant in mijn gedachten is geweest. Als we het hebben over de provincie dan moeten we eigenlijk Noord-Brabant zeggen, maar niemand noemt zich een Noord-Brabander of spreekt met een Noord-Brabants accent.

Windstreken

De naam 'Brabant' gaat terug op een streek waarvan het kerngebied in België ligt. Via oorlog en intrige is daar een hertogdom uitgekomen waartoe grote delen van de huidige provincie behoorden. Maar niet alles. In het noorden zijn er gebieden bij de provincie gekomen die voor het merendeel van de geschiedenis niets met Brabant hadden. Zo moest de gouverneur van Heusden uit Holland komen en was het Land van Ravenstein tot de komst van de Fransen aan het eind van de achttiende eeuw zelfstandig.

Ik heb in dit boek de hedendaagse grenzen van de provincie Noord-Brabant als uitgangspunt genomen. Het is een geschiedenis geworden van wat zich op het grondgebied van die provincie heeft afgespeeld, met af en toe een uitstapje naar het buitenland. Daarbij heb ik mijn best gedaan om de aandacht eerlijk te verdelen over de windstreken. De ene keer lukte dat beter dan de andere. Mocht bij de lezer de vraag opkomen wat er op een bepaald moment in zijn of haar streek is gebeurd en mocht die vraag niet beantwoord worden, dan hoop ik dat het een aansporing is voor verder onderzoek.

Boeken

Er is ontzettend veel geschreven over de Brabantse geschiedenis. Bij de Brabant-Collectie in Tilburg hebben ze een uitgebreide bibliotheek met werken over Brabant. De bundel *Geschiedenis van Brabant, van hertogdom tot heden* (2008) onder redactie van Jan van Oudheusden is een standaardwerk. Het is echter met 720 pagina's een erg dikke pil. Ik kan me voorstellen dat niet iedereen daar zin in heeft.

Internet

Tegenwoordig is er veel informatie online te vinden. Een archief als het Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC) heeft een grote collectie korte artikelen over het Brabantse verleden. Daarbij richten zij zich vooral op de afgelopen eeuw. Een andere handige website is Brabantserfgoed.nl. Op die website staat eveneens veel informatie over het Brabantse verleden en je kan er grasduinen door een groot aantal collecties van historische verenigingen, musea en archieven.

Radio en tv

Wie misschien genoeg heeft van lezen en liever wil kijken of luisteren, kan terecht bij Omroep Brabant. De afgelopen jaren zijn er verschillende programma's gemaakt over het Brabantse verleden. In de Canon van Lammers (2013-2014) trekt Frank Lammers eropuit om op eigen wijze de geschiedenis te ontdekken. Een serie als Brabantse Helden zoomt in op personen die een bijzonder leven hebben gehad. Er is dus nog genoeg te ontdekken.

In het echt

Het aanbod kan een beetje overweldigend zijn, daarom hoop ik dat dit boekje een gids zal zijn. Op toegankelijke wijze wordt hierin het verhaal overzichtelijk verteld. Daarbij heb ik geprobeerd om de geschiedenis te koppelen aan bezoekbare plekken. Er zijn in Noord-Brabant genoeg plekken waar je het verleden kan ervaren. Dat varieert van een bezoek aan een museum of kasteel tot aan uit eten gaan bij een restaurant in een herbestemde fabriek. Voor mij gaat het verleden pas echt leven als je het kan aanraken of de plaats waar het is gebeurd kan bezoeken. Dat is de reden waarom ik me in het dagelijks leven bezig houd met regionale geschiedenis. Kennis werkt dan als een soort *augmented reality*. De wereld om je heen krijgt een extra laag. Je ziet meer omdat je meer weet.

Pictogrammen

Om hier en daar de inhoud van de tekst te markeren zijn pictogrammen gebruikt. De volgende pictogrammen zijn in de tekst te vinden:

BELANGRIJK

Dit pictogram geeft aan dat er in de tekst een belangrijke ontwikkeling wordt beschreven.

TIP

Dit pictogram markeert informatie over bezienswaardigheden in de provincie.

TECHNISCHE
INFO

Dit pictogram vestigt de aandacht op een korte en heldere uitleg van gebeurtenissen en processen. Interessant, maar lig er niet wakker van als je iets vergeet.

De allereerste Brabanders**Het ontstaan van het landschap****De komst van de Romeinen****Hoe Romeins was Brabant?****De belangrijkste archeologische vondsten
uitgelicht**

Hoofdstuk 1

Prehistorie en Romeinse tijd (10.000 v. Chr.- 500 na Chr.)

Ver voor het begin van onze jaartelling leefden er al mensen in Noord-Brabant. Deze eerste 'Brabanders' trokken waarschijnlijk tijdens de zonnige seizoenen door het gebied en verlieten het weer als de omstandigheden ongunstig werden. Hun nalatenschap bestaat uit slechts enkele archeologische vondsten. Pas vanaf de intrede van de landbouw, rond 3200 voor Christus, begon men zich permanent in het huidige Noord-Brabant te vestigen. Uit die tijd stammen de grafheuvels. Vanaf ongeveer 50 voor

Christus krijgen de stammen die Brabant bevolkten te maken met een wereldrijk. De Romeinen komen dan op bezoek.

Prehistorie

Rond het jaar 10.000 v. Chr., na de meest recente ijstijd (het Weichselien), zag de wereld er heel anders uit dan vandaag. De Noordzee was een lege badkuip die nog moest vollopen en het huidige Noord-Brabant had een toendralandschap. Een koude wind woei over de kale, zanderige vlaktes en herschikte het zand in verschillende zandruggen. Hierdoor ontstonden hoogteverschillen die vandaag nog steeds zichtbaar zijn. In het westen ontstond de Brabantse Wal. Deze duinenrij torent boven de zeekleipolders uit en markeert de overgang naar een zandlandschap. De 'zoom' van duinen loopt van Halsteren tot Ossendrecht en komt terug in de plaatsnaam Bergen op Zoom.

Na de IJstijd begon het klimaat te veranderen. Brabant warmde op en de bevroren toendragrond ontdooide. Waar voorheen bomen moeite hadden met groeien, verrezen nu oerbossen. Tussen berk, den, eik en els groeiden vruchtdragende struiken en eetbare planten. Ook de fauna veranderde. Tijdens de IJstijd heersten mammoeten, wolharige neushoorns en holenberen over de toendra, maar daar kwam een einde aan. Door het stijgende zeeniveau vormde zich in het noordwesten en westen van het huidige Brabant een moerasdelta, waarin het vermoedelijk wemelde van vogels en vissen.

TIP

Van de grote dieren die tijdens de IJstijd in Noord-Brabant leefden, zijn in latere tijden overblijfselen gevonden. In verschillende musea kun je die resten zien. Bijvoorbeeld in het Oertijdmuseum in Boxtel of het Natuurmuseum in Til-

burg. Daar hebben ze zelfs een permanente tentoonstelling over de IJstijd. Inclusief mammoet.

De eerste Brabanders

De allereerste bewoners hebben waarschijnlijk slechts tijdelijk in Brabant gewoond. Deze jagers-verzamelaars trokken kuddes rendieren achterna waar ze op joegen. Bij Geldrop is een kamp gevonden van deze rendierjagers. Jagen deden zij met pijlen en speren met stenen punten. Na de jacht verwerkten ze de huiden van dieren waarschijnlijk tot kleding en tentzeil. Van de botten maakten zij gereedschap.

Een bijzondere vondst uit de tijd van de rendierjagers is de zogeheten Venus van Mierlo. In een steen heeft iemand de contouren van een dansende vrouw gekrast. In tegenstelling tot andere afbeeldingen die zo'n 13.000 jaar geleden zijn gemaakt, is deze vrouw slank en sierlijk. Daardoor is de echtheid vaak in twijfel getrokken, maar tot nu toe zijn de argumenten door onderzoek weerlegd. Het is een bijzondere uiting van kunst in een tijd waarin het draaide om overleven.

Na ongeveer 3000 v. Chr. deed de landbouw zijn intrede. Dat is relatief laat in vergelijking met de rest van Nederland. De beoefening van landbouw en veeteelt veranderde het landschap ingrijpend. De eerste boeren roofden hun grond van het bos door het plat te branden. Op akkers verbouwden ze graan en ze gebruikten het land om dieren te houden.

In het begin herstelde het woud zich nog, maar langzaam na weken de oerbossen voor de akkers van de mens. Gelijktijdig met het boerenbestaan ontwikkelde zich voorzichtig een huisnijverheid. Uit vondsten blijkt dat deze vroege bewoners –naast het

bewerken van het land – zich ook bezig hielden met het bakken van aardewerk en het weven van textiel. Door deze specialisatie kon men handel drijven. Dat leidde ertoe dat er vanaf 1900 voor Christus voor het eerst metalen gereedschappen naar Brabant kwamen. Daarmee begon de Bronstijd, al duurde het nog even voordat de bewoners van Brabant zelf metalen voorwerpen zouden gaan maken.

Grafheuvels

De introductie van de landbouw veroorzaakte een groter verschil in rang tussen mensen. Omdat men langer op één plek bleef wonen, konden sommige mensen meer rijkdom vergaren. Daarnaast was niet iedereen meer nodig voor het verzamelen van eten. Verschillen in de samenleving werden duidelijker zichtbaar, zo blijkt uit de vele grafheuvels die zijn teruggevonden.

Op plekken die toen goed zichtbaar moeten zijn geweest, wierp men aarde op. De kunstmatige heuvels die zo ontstonden dienden als graf voor belangrijke mensen uit de gemeenschap. Voor de reis naar en het verblijf in het hiernamaals kreeg men giften mee, zoals voedsel en kostbare bijlen. In latere tijden wist men niet waar de heuvels voor hadden gediend, en fungeerden ze in volksverhalen als woonplek voor kabouters. Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw trokken onderzoekers eropuit om deze mythische plekken te bestuderen.

TIP

Petrus Panken was zo'n onderzoeker. Deze schoolmeester uit Bergeijk onderzocht het Brabantse platteland en had daarbij oog voor zowel de volksverhalen als de archeologie. Nabij Toterfout en Halve Mijl, twee gehuchten ten westen van Veldhoven, telde hij veertig grafheuvels en deed enkele opgravingen. Tegenwoordig zijn daar nog veertien heuvels te zien. Een bezoek meer dan waard.